



Lördag 8 februari kl. 18.00

Sällan hört av de Frumerie och tre till

Gunnar de Frumerie (1908–87)

Sonat nr 1 för cello och piano (1930; 13 minuter)

- Allegro energico
- Quasi recitativo. – Fuga

Igor Stravinskij (1882–1971)

- **Tre stycken för soloklarinett** (1919; 4 minuter)

Charlotte Sohy (1887–1955)

Pianotrio a-moll op. 24 (1931; 20 minuter)

- Allegro
- Andante
- Allegro

Paus

Walter Rabl (1873–1940)

Klarinettkvartett Ess-dur op. 1 (1896; 23 minuter)

- Allegro moderato
- Adagio molto – Un poco più lento – Allegro vivace – Adagio molto e cantabile – Andante ma non troppo – Lento grandioso
- Andantino un poco mosso
- Allegro con brio

Jonna Simonsson, violin, *Kajsa William-Olsson*, cello, *Johan Fransén*, klarinett och *Bengt Forsberg*, piano

KVAH-Kammarmusikens vänner i Allhelgonakyrkan i Stockholm

<https://kammarmusikens-vanner.se/> Mejl: info@kammarmusikens-vanner.se

Text Nils-Göran Olve

Musik glöms bort av flera skäl. Bland kvällens ovanligheter är det bara fyra minuter av Stravinsky som inte kan rubriceras som ett nytt fynd. Men om dessa tre korta stycken ibland framförs beror det nog på att tonsättaren är ryktbar för så många andra verk, och att ingen annan känd tonsättare skrivit för soloklarinet.

Den nyaste upptäckten är vårt första verk, **Gunnar de Frumeries första cellosonat** från studieåren i Paris när han var några och tjugo. Nästan två decennier senare skulle det bli en dubbelt så lång sonat nr 2, uruppförd 1950 av cellisten Gustav Gröndahl med tonsättaren själv vid flygeln – samma duo som sonat nr 1 skrevs för.

De Frumerie var en framstående pianist som studerade för bland andra Liszt-eleven Emil von Sauer och den ledande franske pianisten Alfred Cortot. Den första cellosonaten kom till när han på stipendium åkt till Paris för att arbeta med den senare.

Nästan fyra timmar inspelningar där de Frumerie är pianist i egna verk gavs ut av Carl-Gunnar Åhlén 1997 (Caprice; 3 cd). Där finns med en skivside inspelad privat i Paris december 1930 med 2½ minut ur den första cellosonaten. I skivhäftet kommenterade Åhlén det så här: *”Under studietiden i Paris delade Cortot-eleven Gunnar de Frumerie bostad med cellisten och Maréchal-eleven Gustav Gröndahl (1907–91). Våren 1930 tillkom den som experiment betraktade första cellosonaten som uruppfördes i Bertha Sjögrens salong i Paris och föredrogs inför Musikhögskolans konstnerade lärarkollegium. Inspelningen skickades som en julhälsning till Sverige...”*

Bertha Sjögren var änka efter Emil Sjögren och då bosatt i Paris. Gustav Gröndahl blev en av Sveriges ledande cellister, bland annat stämledare i Kungl. Hovkapellet och professor vid Kungl. Musikhögskolan. När den kompakta och dramatiska sonaten kom till bör han rimligen ha påverkat dess cellostämman. Man tänker sig 23-åringarna i sin förmodligen enkla bostad, Gustav lutad över sin rumskompis Gunnars axel där denne sitter vid skrivbordet eller pianot och skriver. I cd-utgåvan angavs verket som indraget. Efter det ljumma mottagandet i början av 1930-talet låg det ospelat fram till för några år sedan, när först en avskrift och sedan själva manuskriptet återfanns.

Igor Stravinskys Tre stycken för klarinet kom till 1918. De är lika koncisa som verken från samma tid av Berg eller Webern, och heter bara I, II och III. I noterna anges att de första två bör spelas på A-klarinet och det sista på B-klarinet. ”Tecknen för andning, accenter och metronomangivelser bör följas strikt” står det i noterna, och i det första stycket skiftar också taktarterna tätt. Det ska spelas *Sempre p e molto tranquillo* (ständigt tyst och mycket lugnt), medan tonsättaren för de senare styckena nöjt sig med metronomsiffror.

Charlotte Sohy är ett nytt namn för många, även om det nu finns inspelningar av bland annat den symfoni som hon skrev under första världskriget. Då hade de första av hennes sju barn kommit, och lyssnar ni på symfonin på Youtube så har ett barnbarn

där kommenterat den och sagt sig vara förbluffad och stolt. Pianotrion är senare, från året efter de Frumeries Parisvistelse. Träffades de kanske?

Bland Sohys vänner fanns den jämnåriga Nadia Boulanger. Charlotte Sohy tycks ha valt bort sitt släktnamn Durey, kanske för att hennes ett år yngre kusin Louis Durey blev en på sin tid mer känd tonsättare än hon själv. Vi kommer ihåg honom som en av gruppen *Les six*. Men uppenbarligen var Sohy, som skrev musik under större delen av sitt liv, väl förankrad i samtidens franska musikliv.

När Sohy studerade vid Schola Cantorum, den berömda utmanaren till Pariskonservatoriet, träffade hon en annan tonsättare, Marcel Labey, och de gifte sig 1909. Båda räknades därmed till kretsen kring Vincent d'Indy. Man kan läsa hur de blev unika i fransk musikhistoria genom sitt nära samarbete, där hon skrev librettot till en opera av maken och han satte upp hennes verk på sina konsertprogram. Han var framför allt lärare, dirigent och administratör, hon organist och tonsättare med 35 opus varav en opera. Det gick dock trögt med framföranden, och i vissa verk angavs tonsättaren som Ch. Sohy eller Charles Sohy för att komma runt den skepsis som fanns inför "kompositriser". På franska anser man sig, tvärtemot vad som gäller hos oss, hylla kvinnliga yrkesutövare genom att använda sådana feminina former av professioners namn. Det gäller t ex en intressant box med 8 cd från Bru Zane. Hon får mer utrymme där än de flesta av de övriga 20 kollegor som ryms under boxens namn "Compositrices".

När hennes verk framfördes på 1910- och 20-talen av mer berömda kollegor som Paul Dukas och Maurice Ravel tycks det främst ha varit i privata sammanhang. Pianotrion (piano, fiol, cello) som vi hör idag är omisskännligt fransk och framvuxen ur samma tidsanda. Redan under sin livstid började hon glömmas bort. Tidsandan hade blivit ännu kärvare för kvinnliga tonsättare.

Att vår sista tonsättare, **Walter Rabl**, är nästan bortglömd idag har andra orsaker. Just *klarinettkvartetten* förekommer dock i flera inspelningar på skiva, delvis för sin ovanliga besättnings skull: klarinett plus pianotrio. Den främsta anledningen till att Rabl glömts bort är nog att han avbröt sin tonsättarbana redan vid 30 års ålder, trots vissa framgångar. Bland annat hade nyligen hans enda opera *Liane* haft sin premiär. Men ändå läser vi att han var missnöjd med mottagandet av sina verk.

Han var född i Wien och utbildad där, i Salzburg och i Prag. Från 25 års ålder var han repetitör och kapellmästare vid tyskspråkiga operascener. Han drog sig tillbaka från dirigerandet redan 1924. Några inspelningar med honom som dirigent eller pianist finns nog inte.

Kombinationen klarinett, piano, fiol och cello är egentligen bara känd från Olivier Messiaens berömda *Kvartett för tidens ände*, skriven nästan ett halvt sekel senare. Walter Rabls verk var ett bidrag i en tävling för verk där ett blåsinstrument skulle ingå. För våra öron kan verket låta som en fortsättning på Johannes Brahms sena verk för klarinett, och Brahms ingick i den jury som 1896 utnämnde Rabl som vinnare. Brahms dog året därpå och hann inte se Rabls verk i tryckt form. Det inleds med att klarinetten

spelar en njutningsrik melodi, som dock efter någon minut får en mer dov och dramatisk mollklang.

Andra satsen är kanske den mest originella. I den varierar Rabl ett tema fem gånger. Om första satsen låter 1800-tal kan tankarna här gå några decennier framåt i tiden. Först tänker man ”aha, en sorgmarsch” men snart visar temat sig användbart för andra stämningar. Den korta tredje satsen fungerar som ett mellanspel före den snabba och kraftfulla finalen.

Kanske vågar vi slutsatsen att olika former av upplevt motstånd undanhållit oss kvällens tre mer eller mindre bortglömda verk. Gunnar de Frumerie var under större delen av sitt liv en av Sveriges mest framgångsrika tonsättare, men den tidiga cellosonaten tycks han och cellisten Gröndahl ha förträngt och gömt undan sedan några få framföranden inte vann tillräcklig uppskattning. Sohy fortsatte skriva, men familjeliv och tidsanda gjorde att hon gradvis glömdes bort. Rabl valde av allt att döma själv att sluta skriva musik redan i trettioårsåldern. Vilka privata överväganden som spelade roll i de senare två fallen verkar inte vara känt.

Desto roligare att det idag finns musiker som drar fram deras verk i ljuset!

Nils-Göran Olve